

מאיירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس - جوينت - معهد بروكديل

מרכז לחקר מוגבלויות
ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות
مركز بحث ذوي الاحتياجات الخاصة
ومجال العمل للفئات الخاصة

תכנית עידית-סכנין להשלמת השכלה
ושילוב נשים ערביות בתעסוקה:
מחקר הערכה

דוח סופי

برنامج عيديت – سخنين لاستكمال التعليم
ودمج النساء العربيات في سوق العمل: بحث تقييم

סוזאן חסן-דאהר

سوزان حسن – ضاهر

המחקר הוזמן ומומן על-ידי ג'זינט-ישראל תבת
תמך לטוב הבחט וטמוייל עלו יד גווינט אסר אנויל – טיפייט

דוח מחקר

דמ-617-12

תכנית עידית-סכנין להשלמת השכלה ושילוב נשים ערביות בתעסוקה: מחקר הערכה

דוח סופי

برنامج عیدیت – سخنین لاستكمال التعليم
ودمج النساء العربيات في سوق العمل:
بحث تقييم

סוזאן חסן-דאהר
سوزان حسن – ضاهر

המחקר הוזמן ומומן על-ידי ג'וינט-ישראל תבת
תמך طلب البحث وتمويله على يد جويנט اسرائيل – تيفيت

עריכת לשון: בלהה אלון
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון: 02-6557400
פקס: 02-5612391

כתובת באינטרנט: www.jdc.org.il/brookdale
דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

חביב, ג'. ; קינג, י. ; בן שוהם, א. ; וולדה-צדיק, א. ; לסקי, ק. 2010. **מצב שוק העבודה ומצב חברתי-כלכלי של האוכלוסייה הערבית בישראל**. דמ-563-10. (אנגלית, באתר המכון בלבד).

חסן-דאהר, ס. ; שטרוסברג, נ. 2011. **התכניות "אשת חיל" ו"אביחיל" בקרב האוכלוסייה הערבית - מחקר הערכה**. דמ-584-11.

נאון, ד. ; חביב, ג'. ; בן-שוהם, א. ; קינג, י. ; וולדה-צדיק, א. ; פישמן, נ. ; נוימן, פ. ; אחדות, ל. ; שמלצר, מ. ; היילברון, ג. ; גאליה, א. ; אליאב, ת. ; ברקלי, נ. 2008. **מחקר הערכה של תכנית מהל"ב - דוח מסכם**. דמ-514-08 (באתר המכון בלבד).

נאון, ד. ; חביב, ג'. ; בן-שוהם, א. ; קינג, י. ; פישמן, נ. ; ברקלי, נ. ; גאליה, א. ; גוטליב, ד. ; שמלצר, מ. ; היילברון, ג. 2010. **מחקר הערכה של התכנית אורות לתעסוקה: ממצאי מחקר - דוח סופי** (באתר המכון בלבד).

נאון, ד. ; קינג, י. ; וולדה-צדיק, א. 2006. **אוכלוסיות שאינם משתתפות באורח מלא בשוק העבודה: גודלן, מאפייניהן ותכניות לקידום תעסוקתן ולהגברת ניידותן בתעסוקה**. דמ-490-06.

קינג, י. ; נאון, ד. ; וולדה-צדיק, א. ; חביב, ג'. 2009. **תעסוקת נשים ערביות בנות 18-64**. דמ-527-09 (באתר המכון בלבד).

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037, טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il
ניתן למצוא את הפרסומים גם באתר המכון: jdc.org.il/brookdale

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל מי שסייע לביצוע המחקר. ראשוניים זכאיות לתודה המשתתפות בתכנית אשר נאותו לשתף פעולה עמנו ואשר בלעדיהן לא יכולה הייתה להתקבל התמונה העשירה שעלתה בדוח.

תודה לד"ר סיגל שלח, ראש תחום חברה ערבית ותשתיות בתבת ולמר מוחמד נעאמנה, מנהל תכניות בתבת, על ייזום המחקר והעזרה בביצועו.

המחקר לא היה יכול להתבצע ללא הסיוע הנרחב של צוות הפעלת התכנית. אנו רוצים להודות לכל האנשים הבאים על המידע והתובנות שסיפקו לנו לגבי התכנית והמשתתפים בה: מר ישי זיו, הנהלת עמותת "מעורבות". למנהלת תכנית "עידית" בסכנין - גב' מונירה אבו יונס; למנהל לשכת הרווחה בעיריית סכנין - מר פתחי אבו יונס; למר סאמי ח'ורי - מנהל לשכת התעסוקה בסכנין. לצוות מדריכי הקורסים והסדנאות בתכנית אשר עזרו לנו במידה רבה בביצוע המחקר ואשר ניאותו להשיב על שאלותינו: תסנים גאליה, רודיינה בדארנה, מנאר חיאדרי, שאדיה שקור, אימאן קסיס, מוסטפא שלאעטה, סמר עבאס.

לעמיתינו ממאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל: תודה מיוחדת לגב' נורית שטרוסברג, חוקרת בכירה במרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות, אשר תרמה מניסיונה הרב בתחום התעסוקה, שליוותה את המחקר מתחילתו והקדישה מזמנה לקריאה מעמיקה של הטיוטה של דוח זה, ונתנה הערות והארות מועילות לגבי תכניו ומבנהו. תודה לגב' דניז נאון מנהלת המרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות על הליווי. תודה לבלחה אלון על העריכה הלשונית של הדוח וללסלי קליינמן על ההפקה וההבאה לדפוס.

תוכן העניינים

1	1. רקע
1	2. מטרות המחקר
2	3. שיטת המחקר
3	4. תהליך גיוס ומיון המשתתפות לתכנית
4	5. מאפייני המשתתפות במועד כניסתן לתכנית
4	5.1 המאפיינים של כלל המשתתפות
6	5.2 מאפייני התעסוקה של המשתתפות שעבדו בעבודות רציפות בחמש השנים האחרונות לפני תחילת התכנית
7	6. הערכת יישום התכנית
7	6.1 הערכת ההכשרות והפעילויות שניתנו למשתתפות במהלך התכנית
10	6.2 הליווי האישי של המשתתפות על-ידי רכזת התכנית
12	7. שילוב בעבודה
12	7.1 היקף השילוב בעבודה
12	7.2 מאפייני העבודות ושביעות רצון מהן
14	7.3 סיבות לאי השתלבות בעבודה
15	8. הערכה סובייקטיבית של המשתתפות את תרומת התכנית להן
15	8.1 שביעות רצון מהתכנית
15	8.2 היבטים חיוביים של התכנית
16	8.3 היבטים שליליים בתכנית
16	9. הערכה סובייקטיבית של צוות ההפעלה את הישגי התכנית
17	10. סיכום הקשיים העיקריים שמשפיעים על קידום מטרות התכנית, על פי הערכת צוות ההפעלה
17	10.1 קשיים בתחום הפעלת מרכיבי ההכשרות למשתתפות
18	10.2 קשיים בתחום השילוב בעבודה
18	10.3 קשיים הקשורים לדפוסי עבודת הרכזת בתכנית
18	11. סיכום

רשימת לוחות

3. שיטת המחקר

2 לוח 1 : מקורות המידע ושיטות איסוף הנתונים

5.1 המאפיינים של כלל המשתתפות

4 לוח 2 : התפלגות המשתתפות לפי גיל ולפי מצב משפחתי

5 לוח 3 : התפלגות המשתתפות לפי השכלה

5 לוח 4 : ניסיון תעסוקתי של המשתתפות

6.1 הערכת ההכשרות והפעילויות שניתנו למשתתפות במהלך התכנית

8 לוח 5 : סך-כל המשתתפות, לפי סוג ההכשרה

7.1 היקף השילוב בעבודה

12 לוח 6 : שילוב בעבודה לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות בתכנית

7.2 מאפייני העבודות ושביעות רצון מהן

13 לוח 7 : גובה ההכנסה החודשית ברוטו מעבודה על פי דיווח המשתתפות

14 לוח 8 : שביעות הרצון של המשתתפות מהיבטים שונים של העבודה

1. רקע

תכנית "עידית" פותחה על-ידי מיזם התעסוקה תבת-תנופה בתעסוקה בגוינט-ישראל בשיתוף עם משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה ומשרד החינוך, לשם סיוע למשפחות של עולים מקווקז המתגוררות בפריפריה באמצעות שילובן בעבודה של האימהות באותן משפחות. מאחר שניתן להתאים את מרכיבי התכנית למגוון קהלי יעד, הוחלט ליישם מודל זה בקרב נשים מאוכלוסיות חלשות נוספות (יהודיות ותיקות, דרוזיות וערביות).

בבסיס שיטת העבודה של התכנית טמון הרעיון של הצעת פתרונות מעצימים למשפחות במצוקה המתייחסים לרמת הפרט והמשפחה; למכלול השלבים הדרושים בתהליך השתלבות בעבודה; ולריכוז השירותים שנתינים למשתתפת בתכנית. המטרות העיקריות של התכנית הן:

- ◆ הכנת המשתתפות לתהליך ההשתלבות בעולם העבודה, ולמניעת נשירתן ממנו.
- ◆ חיזוק התא המשפחתי כיחידה תומכת בתהליך ההתארגנות התעסוקתית.
- ◆ חיזוק רשתות תמיכה והגברת השימוש בשירותים קהילתיים.

מודל התכנית כולל שני שלבי הפעלה:

שלב א' - השלמת השכלה

השלמת השכלה (כולל אבחון דיסקטי לפי הצורך) כוללת: שיפור העברית, סדנת העצמה, העשרה ופיתוח מיומנויות חברתיות, סיורים לימודיים, פעילות הורים-ילדים, שיבוץ ילדים במסגרות חינוכיות, סדנת הכוונה תעסוקתית ובניית תכנית תעסוקתית אישית או קבוצתית (כולל אבחון תעסוקתי לפי הצורך).

שלב ב' - תכנית תעסוקתית אישית/קבוצתית

ביצוע אחד משלושת התחומים: המשך השלמת השכלה (לפי הצורך), הכשרה מקצועית, יזמות עסקית, או שילוב ביניהם. המהלך מלווה בתמיכה ובעזרה בהשתלבות בתעסוקה.

בתחילת שנת 2008 התכנית הופעלה בסכנין למשך שנתיים.

דוח זה מתאר את ממצאי ההערכה שנעשתה על התכנית בסכנין במהלך 2009-2010.

2. מטרות המחקר

למחקר היו שלושה יעדים עיקריים:

- א. לתת משוב למובילי התכנית ולמפעיליה לגבי תהליך היישום של התכנית
- ב. לבדוק את היקף ההשתלבות בעבודה של משתתפות התכנית בתקופה של חצי שנה מאז סיום ההכשרות בתכנית
- ג. לבחון את תרומת התכנית לשילוב המשתתפות בעבודה על פי תפיסתן ותפיסת הצוות.

3. שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר בסכנין כללה את כל 38 הנשים שהתחילו בתכנית באפריל 2008. הנתונים מהמשתתפות נאספו בשלושה מועדים:

- ◆ המועד הראשון היה לאחר כשנה וחצי מתחילת ההכשרות (התחלת התכנית): הנתונים נאספו באמצעות ראיונות פנים-אל-פנים עם המשתתפות הפעילות בתכנית וראיונות טלפוניים עם המשתתפות שאינן פעילות (בסך-הכל 35 משתתפות). הראיונות נערכו בחודשים יולי-אוגוסט 2009.
- ◆ המועד השני היה עם סיום ההכשרות (לאחר כשנתיים מתחילת התכנית): הנתונים נאספו באמצעות ראיונות טלפוניים עם 27 מבין המשתתפות בתכנית. הראיונות נערכו בחודשים ינואר-פברואר 2010.
- ◆ המועד השלישי היה לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות (לאחר שנתיים וחצי מתחילת התכנית): הנתונים נאספו באמצעות ראיונות טלפוניים עם 31 מבין המשתתפות. הראיונות נערכו בחודשים יולי-אוגוסט 2010.

במסגרת הראיונות שנערכו עם המשתתפות במועד הראשון נאספו נתונים שונים על הנשים, כולל מצבן התעסוקתי בעת הראיון, מאפייני העבודות בהן עבדו לפני הצטרפותן לתכנית, והסיבות לכך שהן אינן עובדות. במקביל, התקבל משוב לגבי שביעות רצונן ממהלך הלימודים בקורסי השלמת ההשכלה וסדנאות ההעצמה בהן השתתפו. הראיונות במועדים השני והשלישי התמקדו בקבלת משוב לגבי ההכשרות המקצועיות והקורסים בהן השתתפו הנשים, בבחינת המצב התעסוקתי שלהן בעת הראיונות ובמאפייני העבודות שבהן עבדו לאחר התכנית.

לוח 1: מקורות המידע ושיטות איסוף הנתונים

מספר מרואיינים	שיטה ומועד	מקור המידע
35	ראיונות פנים-אל-פנים או טלפוניים - כשנה וחצי מתחילת ההכשרות	כל המשתתפות בתכנית
27	ראיונות טלפוניים עם סיום ההכשרות	המשתתפות הפעילות בתכנית
31	ראיונות טלפוניים לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות	כל המשתתפות בתכנית
1	ראיון עומק טלפוני מובנה למחצה, עם סיום ההכשרות וחצי שנה לאחר מכן	הרכזת של התכנית
6	ראיונות עומק טלפוניים מובנים למחצה עם סיום ההכשרות	מנחי ההכשרות - מנחי סדנת ההעצמה, מדריכי קורסי השלמת ההשכלה, מנחת סדנת התעסוקה
5	ראיונות עומק טלפוניים מובנים למחצה לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות	הנהלת התכנית, נציגי רשויות מקומיות ואנשי תפעול נוספים

בד בבד עם ביצוע הראיונות עם המשתתפות במועד השני (לאחר שנתיים מתחילת התכנית), נאסף מידע מחלק מאנשי צוות התפעול בתכנית (ראו לוח 1 לעיל): רכזת התכנית, מנחת סדנת ההעצמה, 4 מדריכות של קורסי השלמת ההשכלה, מנחת סדנת התעסוקה (7 ראיונות בסך-הכל). כמו-כן, במקביל למועד השלישי של ביצוע הראיונות עם המשתתפות (לאחר שנתיים וחצי מתחילת התכנית) נאסף מידע בפעם השנייה מהרכזות ומאנשי התפעול הבאים: נציג הנהלת התכנית מטעם תבת, נציג הנהלת העמותה המפעילה, נציג שירותי הרווחה בעירייה, מנהל לשכת התעסוקה בעיר (5 ראיונות). איסוף הנתונים נעשה על-ידי ראיונות טלפוניים באמצעות שאלונים סגורים למחצה.

4. תהליך גיוס ומיון המשתתפות לתכנית

תהליך גיוס המשתתפות נעשה על-ידי הרכזות של התכנית, תוך קבלת סיוע והדרכה מהנהלת התכנית בתבת, הנהלת עמותת "מעורבות" שהפעילה את התכנית ומספר גורמים מקומיים שהיו מעורבים בהפעלת התכנית, כגון לשכת הרווחה ולשכת התעסוקה בעיר.

הקריטריונים שנקבעו לקבלת המשתתפות

- ◆ גיל: 18-35.
- ◆ מצב משפחתי: נשואות ואימהות לילדים.
- ◆ מוטיבציה ורצון לערוך שינוי בחייהן ולהשתלב בעבודה.
- ◆ אינן עובדות או לומדות.
- ◆ חסרות הכשרה מקצועית מתאימה לתעסוקה או יזמות.
- ◆ זקוקות להשלמת השכלה תיכונית.
- ◆ מצב חברתי-כלכלי נמוך: סובלות ממצוקות אישיות או משפחתיות, מטופלות בלשכות הרווחה.
- ◆ תושבות העיר סכנין או יישובים ערביים סמוכים.

אופן איתור וגיוס המועמדות

על פי דיווח הרכזות, איתור המשתתפות בתכנית נעשה באמצעות מגוון דרכים כאשר המקורות העיקריים היו: פרסום מודעות בטלוויזיה; פרסום מודעות במוסדות ומרכזיים קהילתיים (כגון בתי-ספר, טיפות חלב, מרכזי ספורט); הפניית מועמדות לתכנית על-ידי גופים שונים המטפלים בהן, כמו לשכת הרווחה, לשכת התעסוקה ועמותות. מקורות גיוס נוספים היו בשיטת "חבר מביא חבר", קשרים והיכרויות אישיות בשטח שהיו לרכזת התכנית ביישוב.

מתוך הראיונות האישיים שבוצעו עם המשתתפות עולה כי מקורות המידע השכיחים על התכנית היו:

- ◆ קרובי משפחה ששמעו על התכנית/שמשתתפות בתכנית (13 מתוך 35).
- ◆ מודעה בטלוויזיה/מודעה שחולקה בעיר (12 מתוך 35).
- ◆ עובדים סוציאליים בלשכת הרווחה (6 מתוך 35).

קשיים בתהליך על פי דיווח הצוות

- ◆ מחסור במועמדות מתאימות: על פי דיווח הרכזת היה קושי במציאת מספר מספיק של מועמדות אשר עונות על הקריטריונים לקבלה לתכנית. כתוצאה מכך, הרכזת התקשתה לעמוד ביעדי התכנית מבחינת מספר המשתתפות וגייסה 40 מתוך 50 הנשים שתוכנן לשלבן בתכנית.
- ◆ זמן גיוס קצר מדי: הרצון מצד מפעילי התכנית והנהלתה לפתוח את הקבוצה ולעמוד ביעדי התכנית מבחינת לוח זמנים גרם להאצת תהליך פרסום התכנית וגיוס המשתתפות, והכתוב "פשרה" לגבי קבלת מועמדות לתכנית. על פי דיווח הרכזת, תהליך מיון המשתתפות נעשה בצורה מזוהזת ונתקבלו משתתפות אשר לא עמדו בחלק מהקריטריונים לקבלה לתכנית. זאת, בעיקר מבחינת מוטיבציה לעבוד ומחויבות להשתתף בתכנית באופן פעיל.

5. מאפייני המשתתפות במועד כניסתן לתכנית

הנתונים שיוצגו להלן מתבססים על מידע שהתקבל מהמשתתפות באמצעות הראיונות האישיים שבוצעו איתן במועד הראשון. תחילה יוצגו מספר מאפיינים של כלל המשתתפות, לאחר מכן תיבדק תת-קבוצה של המשתתפות שהיו קרובות יחסית לשוק העבודה, כלומר, כאלה שעבדו בחמש השנים האחרונות לפני התכנית.

5.1 המאפיינים של כלל המשתתפות

מאפיינים דמוגרפיים

- ◆ **גיל:** טווח גילאי המשתתפות בתכנית היה 23-51, רובן (יותר משני-שלישים מן המשתתפות) היו עד גיל 36 (לוח 2).
- ◆ **מצב משפחתי:** כמעט כל המשתתפות היו נשואות (31 מתוך 35). למרבית הנשים הנשואות (29) היו 3 ילדים לפחות, וליותר ממחציתן (16) אף היו +4 ילדים.

לוח 2: התפלגות המשתתפות לפי גיל ולפי מצב משפחתי (במספרים)

סך-הכל (N=35)	גיל
7	29-23
17	36-30
9	43-37
2	51-44
	מצב משפחתי
31	נשואה
3	רווקה
1	גרושה

יישוב מגורים

מרבית המשתתפות בתכנית (32 מתוך 36) היו מהעיר סכנין, והיתר משני כפרים ערביים שכנים - כפר עראבה וכפר מנדא.

מצב בריאותי ותפקודי

כמדד לבחינת המצב הבריאותי והתפקודי של משתתפות התכנית, הן נתבקשו לדווח אם הן סובלות ממגבלה תפקודית כלשהי שמשפיעה על יכולתן לעבוד מבחינת ההיבטים הבאים: מספר שעות עבודה יומיות, סוג העבודה ותקופות מסוימות שבהן אינן מסוגלות לעבוד. מהממצאים עולה כי שתי משתתפות בלבד (מתוך 35) דיווחו שהן מוגבלות ביכולתן לעבוד.

השכלה

יותר ממחצית הנשים (19 מתוך 35) היו בעלות 10 שנות לימוד, היתר היו בעלות 11 או 12 שנות לימוד (לוח 3).

לוח 3: התפלגות המשתתפות לפי השכלה (במספרים)

סך-הכל (N=35)	
19	10 שנות לימוד
14	11 שנות לימוד
2	12 שנות לימוד

הכשרה מקצועית

יותר משליש מהמשתתפות (14 מתוך 35) דיווחו כי השתתפו בעבר בקורס הכשרה מקצועי אחד לפחות (בתחומים, כגון תפירה ועיצוב אופנה, קוסמטיקה וספרות, סייעות של גנות). מרביתן (12 מתוך 35) דיווחו שקיבלו תעודת הסמכה מקצועית בהכשרות שלמדו.

ניסיון תעסוקתי

עבודה רציפה הוגדרה כעבודה שנמשכה 3 חודשים ומעלה ברציפות באותו מקום עבודה. מלוח 4 עולה כי ליותר משליש מהנשים שהשתתפו בתכנית היה ניסיון בעבודה רציפה בחמש השנים האחרונות לפני כניסתן אליה.

לוח 4: ניסיון תעסוקתי של המשתתפות (במספרים)

סך-הכל (N=35)	
13	לא עבדה אף פעם בעבודה רציפה
8	לא עבדה בעבודה רציפה בחמש השנים אך עבדה בעבודה רציפה בעבר
14	עבדה בעבודה רציפה בחמש השנים האחרונות

על פי דיווח המשתתפות שלא עבדו בחמש השנים שלפני התכנית (21 משתתפות), הסיבות השכיחות לאי השתלבות בעבודה היו:

- ◆ טיפול בילדים קטנים ואי מציאת סידור מתאים בעבורם - 12 משתתפות.
- ◆ אי מציאת מקומות עבודה באזור המגורים/מחסור באמצעי תחבורה למקומות עבודה מחוץ ליישוב - 4 משתתפות.

משתתפות מעטות ציינו את הסיבות הבאות: מחסור בכישורים בסיסיים ומקצועיים, התנגדות בן משפחה ליציאה לעבודתן, חוסר מוטיבציה לעבודה.

5.2 מאפייני התעסוקה של המשתתפות שעבדו בעבודות רציפות בחמש השנים האחרונות לפני תחילת התכנית

כאמור, יותר משליש מכלל המשתתפות (14 מתוך 35) עבדו בעבודה רציפה כלשהי בחמש השנים האחרונות לפני הצטרפותן לתכנית (ראו לוח 4 למעלה). מבדיקת מאפייני התעסוקה של קבוצה זו של המשתתפות עולים הממצאים הבאים:

- ◆ משך הזמן נטו שעבדו בחמש השנים האחרונות: מרביתן היו בעלות ניסיון תעסוקתי בן שנה עד שלוש שנים (8 מתוך 14), כרבע מהן בעלות ניסיון של יותר משלוש שנים (4 מתוך 14).
 - ◆ משך הזמן שהיו מובטלות לפני הכניסה לתכנית: יותר משליש מהן (5 מתוך 14) עבדו בזמן הצטרפותן לתכנית, חמישית (3 מתוך 14) הפסיקו לעבוד בתקופה בין חצי שנה לשנה לפני הצטרפותן לתכנית, והיתר (6 משתתפות) לא היו מועסקות בעבודה רציפה שנתיים לפחות לפני ההצטרפות לתכנית.
 - ◆ הסיבות להפסקת עבודה רציפה אחרונה היו: תנאי עבודה לא מתאימים (תנאים פיזיים, שכר וכד'); פיטורין; הפסד עסק עצמאי וסגירתו; וסיבות אישיות שונות.
- בנוסף למאפיינים אלו, נבדקו מאפייני העבודות הרציפות האחרונות בהן עבדו המשתתפות לפני הצטרפותן לתכנית. מבדיקות אלו עולה כי:
- ◆ היקף משרה: מחצית מהן (7) עבדו במשרה חלקית.
 - ◆ סטטוס: כמחציתן (6) קיבלו את שכרן ממקום העבודה, 4 עבדו כעצמאיות, 2 עבדו בעסק משפחתי, ו-2 קיבלו את שכרן מחברת כוח אדם.
 - ◆ רמת הכנסה: קרוב למחצית המשתתפות (5 מתוך 14) היו בעלות הכנסה חודשית נמוכה מ-1,500 ₪; 3 משתתפות היו בעלות הכנסה בין 1,501-3,000 ₪; ו-4 משתתפות היו בעלות הכנסה בין 3,001-4,000 ₪. בהקשר זה, יש לקחת בחשבון שחלק מהנשים עבדו במשרה חלקית.
 - ◆ משלח יד: המשתתפות היו מועסקות בעיקר בעבודות של מכירות ושירותים (4 מתוך 14), עבודות בלתי מקצועיות (5 מתוך 14), עבודה כסייעות ומטפלות בגנים (3 מתוך 14).

6. הערכת יישום התכנית

להלן יתואר המשוב שהתקבל מהמשתתפות ומאנשי הצוות על יישום התכנית.

6.1 הערכת ההכשרות והפעילויות שניתנו למשתתפות במהלך התכנית

תהליך הכנת המשתתפות בתכנית לקראת ההשתלבות בעבודה ארך כשנתיים והוא מתבסס על הרעיון של הכנה הדרגתית של הנשים לקראת יציאתן לעבודה, באמצעות שילובן בהכשרות ובקורסים שונים הקשורים לשיפור כישוריהן האישיים והמקצועיים. להלן יתוארו הפעילויות וההכשרות שלמדו המשתתפות במהלך התכנית, והמשוב שהתקבל מהן ומאנשי התפעול לגבי אופן יישום אותן הכשרות.

ההכשרות

ההכשרות בתכנית כללו שישה מרכיבים מרכזיים שניתנו למשתתפות בסדר הבא:

א. קורסי השלמת השכלה: כל המשתתפות בתכנית קיבלו קורסי השלמת השכלה ברמות של 8 עד 12 שנות לימוד בהתאם לתכנית של האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך. הקורסים היו בהיקף של 700 שעות לימודיות והם ניתנו במקצועות השפה העברית והערבית, מתמטיקה, גיאוגרפיה ומחשבים או אנגלית (לפי בחירת המשתתפת). המפגשים התקיימו במשך 5 ימים בשבוע, וכל מפגש נמשך כ-5 שעות. פרק השלמת ההשכלה נמשך בסך-הכל כעשרה חודשים (במשך כשנה מאפריל 2008 עד תחילת 2009).

ב. סדנת העצמה: ניתנה במקביל לקורסי השלמת ההשכלה והועברה על-ידי עובדים סוציאליים, והייתה בהיקף של 40 שעות.

ג. סדנת הכנה לתעסוקה: ניתנה לקראת סיום פרק השלמת ההשכלה בתכנית, בהיקף של 30 שעות אשר התפרסו על פני 10 מפגשים. תכני הסדנה התמקדו בחשיפה למושגים מעולם התעסוקה, בהקניית כלים ומיומנויות לחיפוש עבודה, ובהיכרות עם שוק העבודה ודרישותיו.

ד. קורסי הכשרות מקצועיות: התכנית כללה 3 מסלולי הכשרה מקצועית בעבור המשתתפות שהתעניינו בתחום היזמות העסקית. המסלול הראשון היה הכשרה בתחום המזכירות והניהול המשרדי; המסלול השני היה הכשרה בתחום הקונדיטוריה; והמסלול השלישי היה בתחום הטיפול בגיל הרך. ההכשרות השונות תוקצבו על-ידי משרד התמי"ת. מועד ההתחלה של ההכשרות המקצועיות היה באפריל 2010, ומועד הסיום היה שונה בין ההכשרות השונות (בין יולי 2009 לינואר 2010).

ה. קורס שיפור כישורי שפה עברית תעסוקתית: ניתן בהיקף של 40 שעות בעבור המשתתפות שלמדו בהכשרות המקצועיות של ניהול משרדי וטיפול בגיל הרך. מטרת הקורס הייתה חיזוק השפה העברית של הנשים תוך מתן דגש על תכנים מעולם העבודה שיכולים לסייע בהשתלבות במקומות עבודה והתקדמות בהם.

ו. קורס יזמות עסקית: ניתן למשתתפות שלמדו בהכשרות המקצועיות של הקונדיטוריה והטיפול בגיל הרך. הקורס היה בהיקף של 40 שעות אשר התפרסו על פני 10 מפגשים. תוכני הקורס

התמקדו בהקניית ידע תיאורטי והקניית כלים מעשיים הדרושים במהלך הקמת העסק וניהולו, כגון בניית תכנית עסקית, ניהול פיננסי של העסק, אומנות המכירה והשיווק של העסק.

במקביל לקורסים אלו, ובעיקר במהלך השנה הראשונה בתכנית, ניתנו למשתתפות בתכנית סדנאות גיבוש והעשרה, שהתמקדו בגיבוש קבוצת הנשים המשתתפות בתכנית, ובהעצמת משפחותיהן של המשתתפות, ועידוד תמיכתן בנשים לקראת יציאתן לעבודה. סדנאות אלו כללו פעילויות הורים: ילדים, סדנאות בתחום הספורט, בריאות האישה וכד'.

היקף ההשתתפות בהכשרות השונות

מהממצאים (לוח 5) עולה, כי כמעט כל המשתתפות שהתחילו את התכנית (35 משתתפות) השתתפו באופן פעיל בקורסי השלמת ההשכלה שניתנו בתכנית; מרביתן השתתפו בסדנת ההעצמה ובסדנת ההכנה לעולם העבודה (31 מתוך 35 משתתפות). עם סיום הסדנה התעסוקתית, 30 משתתפות נותרו למסלול לימודי ההכשרות המקצועיות, בעיקר בתחום הטיפול בגיל הרך (18 מתוך 30).

כשני-שלישים מהמשתתפות בהכשרות הטיפול בגיל הרך והקונדיטוריה דיווחו כי השתתפו בקורס היזמות העסקית. מספרים דומים של המשתתפות בהכשרות הניהול המשרדי והטיפול בגיל הרך דיווחו כי השתתפו בסדנת שיפור כישורי השפה העברית (לוח 5).

לוח 5: סך-כל המשתתפות, לפי סוג ההכשרה (במספרים)

סך-הכל (N=35)	
35	סך הכל משתתפות בתכנית
35	קורסי השלמת ההשכלה
31	סדנת העצמה
31	סדנת הכנה לעולם העבודה
	השתתפו בקורס ההכשרה המקצועית הבא:
18	א. טיפול בגיל הרך
7	ב. ניהול משרדי
5	ג. קונדיטוריה
16	קורס יזמות עסקית
18	סדנת שיפור כישורי שפה עברית תעסוקתית

צוות המדריכות והמנחות

כל הסדנאות והקורסים שניתנו במסגרת התכנית, הועברו על-ידי צוות מקצועי¹ של מנחות ומדריכות המתמחות בתחומים שנלמדו; בעלות תואר ראשון לפחות בתחומים של: ניהול עסקים; חשבונאות; הוראת שפות, מתמטיקה ומחשבים; עבודה סוציאלית; פסיכולוגיה, וכו'.

בראיונות שבוצעו עם המשתתפות ועם רכזת התכנית, הן דיווחו כי היו שבעות רצון במידה רבה מרמת ההדרכה ומהקשר עם צוות המנחות בתכנית. המנחות, מצידן, דיווחו כי היו מרוצות מאוד מעבודתן

¹ הצוות המקצועי כלל בעיקר נשים ולכן נעשה שימוש בלשון נקבה לנוחיות הקריאה.

בתכנית ומהקשר שלהן עם הרכזת של התכנית שליוותה אותן לאורך כל התכנית, וסייעה להן בהתמודדות עם הקשיים שעלו במהלך עבודתם בתכנית.

שביעות רצון מההכשרות

מרבית המשתתפות דיווחו שהיו מרוצות במידה רבה מהקורסים ומהסדנאות בהם השתתפו במסגרת התכנית. שביעות רצון רבה מאוד בוטאה במיוחד לגבי פרק השלמת ההשכלה ולגבי קורסי ההכשרות המקצועיות.

אנשי צוות התפעול דיווחו כי הם נהגו לקבל משוב מהמשתתפות במהלך הפעלת ההכשרות. לדבריהם, המשוב שהתקבל היה חיובי והנשים היו שבעות רצון באופן כללי מהקורסים.

קשיים שעלו במהלך הפעלת ההכשרות

המרוואיינים מצוות ההפעלה בתכנית וחלק מהמשתתפות, הצביעו על מספר קשיים שהופיעו במהלך הפעלת ההכשרות. הקשיים המרכזיים שצוינו היו:

- ◆ אי סדירות בהגעה למפגשים: קושי שהופיע בעיקר בתחילת התכנית ובמהלך הפעלת קורסי השלמת ההשכלה. על פי הרכזת והמדריכות, אי הסדירות נבעה מסיבות אישיות שונות, כגון טיפול בילדים, התנגדות בן הזוג ליציאה ללימודים, אי מציאת סידור לילדים, ומחלה. סיבה נוספת שצוינה קשורה לתחושת התסכול שהייתה לחלק מהמשתתפות אשר התקשו בהבנת החומר הנלמד בתכנית. צוין, כי נעשו מאמצים רבים על-ידי הרכזת של התכנית לצורך מתן מענה לבעיות בגללן הנשים נעדרו מהמפגשים. למשל, ניתן סיוע על-ידי התכנית ל-8 נשים בתכנית שהתקשו במציאת סידור לילדיהן ובמימונו, ונערכו שיחות עם בני הזוג של המשתתפות על מנת לקבל את "הסכמתם" להמשך השתתפות הנשים בתכנית.
- ◆ מחסור במיומנויות ובהרגלים הדרושים בתהליך הלימודים בתכנית: הופיעו בעיקר בקרב המשתתפות המבוגרות שרחוקות מאוד מסביבת הלימודים וההשכלה. קשיים אלו כללו, על פי המדריכות, קושי של הנשים להתאקלם במסגרת ובסביבת הלימודים; קושי להגיע בזמן; ללמוד מספר שעות ברציפות, ולסכם את החומר הנלמד.
- ◆ קשיים בהבנת החומר הנלמד: הופיעו בקרב חלק מהמשתתפות, בעיקר המבוגרות ואלו הסובלות מליקויי למידה, אשר דיווחו כי קצב הלימודים היה מהיר מדי בעבורן, וכי המושגים בהם נעשה שימוש במהלך הלימודים לא תאמו את רמת השכלתן. קשיים אלה עלו במיוחד בקורסי השלמת ההשכלה ובקורסי ההכשרות המקצועיות. על פי הרכזת, קשיים אלו יכולים להסביר במידה רבה את העובדה שחלק מהמשתתפות לא הצליחו לעבור את בחינות הסיום הן של קורסי השלמת ההשכלה והן של קורסי ההכשרות המקצועיות. יש לציין, כי אנשי צוות התכנית ניסו להתמודד עם קשיים אלה במהלך התכנית על-ידי בניית מערך לימודים פשוט ומותאם למאפייני המשתתפות.
- ◆ מחסור בצידוד ובמיקום מתאים: הופיע בעיקר בהתחלת התכנית, והוא בא לידי ביטוי במחסור בצידוד בסיסי הנחוץ להעברת הקורסים בצורה יעילה יותר, כגון לוח כתיבה, אמצעי המחשה, מכונות צילום ומחשבים. בנוסף, צוינו קשיים הקשורים לאתר בו הופעלו חלק מהקורסים, לבעיות

בתיאום עם קבוצות אחרות שעשו שימוש באותו אתר, ולצורך בניוד הקבוצה ממבנה למבנה לצורך העברת המפגשים.

◆ חוסר שיתוף פעולה של בני המשפחה עם פעילויות הגיבוש וההעשרה: על פי הרכזות, חלק מתכני מפגשי ההעשרה לא התאימו לציפיות ולצורכי המשתתפות ומשפחותיהן. הפעילויות שעסקו בהעצמת התא המשפחתי של המשתתפות וניסו לשלב את בני הזוג במפגשי התכנית, לא כל-כך הצליחו עקב היענות נמוכה של הגברים.

בנוסף לקשיים אלה, מרואיינים מעטים דיווחו על קושי הקשור לאי הקצבת מספיק זמן להכשרות בתכנית. לדבריהם, משך הזמן שהוקדש להעברת הקורסים בכלל, ולקורסי ההכשרה המקצועית בפרט, היה קצר מדי וכי היה מקום להארכת הקורסים. בנוסף, חלק מהמדריכות דיווחו כי מספר המשתתפות היה גדול מדי בקורסים שהן העבירו, דבר שהשפיע באופן שלילי על התנהלות המפגשים ומנע מהן להקדיש מספיק זמן לכל משתתפת ומשתתפת במפגשים שדרשו התייחסות או לימוד פרטניים.

6.2 הליווי האישי של המשתתפות על-ידי רכזת התכנית

ליווי המשתתפות במהלך כל שלבי הפעלת התכנית התבצע בעיקר על-ידי רכזת התכנית, הן במסגרת פגישות פרטניות והן במסגרת פגישות קבוצתיות שהיא קיימה עם המשתתפות. להלן ייבחן יישום תהליך הליווי האישי של המשתתפות, תוך התבססות הן על דיווח הרכזת והן על דיווח המשתתפות בתכנית.

מאפייני הקשר האישי עם הרכזת במהלך התכנית

מהראיונות שבוצעו עם הרכזת של התכנית ועם המשתתפות, עולה כי כמעט כולן (33 מתוך 35) היו בקשר אישי עם הרכזת בתקופה כלשהי במהלך השתתפותן בתכנית. מרבית המשתתפות הפעילות בתכנית (26 משתתפות) דיווחו כי היו בקשר אישי עם הרכזת במהלך החודש האחרון שקדם לתקופת ביצוע הריאיון במועד השני של המחקר (לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות).

הסיבה השכיחה שצוינה להפסקת הקשר האישי עם הרכזת, הייתה הפסקת ההשתתפות בתכנית. זאת, בעיקר מסיבות אישיות שונות, כגון לידה והיריון, וטיפול בילדים חולים.

על פי המשתתפות, הקשר התקיים הן בטלפון והן במפגשים פנים-אל-פנים. ממצאים דומים התקבלו מהריאיון עם הרכזת אשר ציינה כי צורת הקשר ומספר הפגישות עשויים להשתנות בהתאם לצורכי המשתתפת, אם כי תדירות הקשר הייתה גבוהה יותר בתחילת התכנית ופחתה עם הזמן.

תכני הליווי האישי במהלך הפעלת ההכשרות

מהריאיון עם הרכזת, ניתן ללמוד כי שלושה נושאים עיקריים עלו בשיחות עם המשתתפות במהלך תקופת הפעלת הקורסים והסדנאות בתכנית:

◆ נושאים הקשורים לפתרון בעיות אישיות ומשפחתיות, כגון התמודדות עם משברים אישיים, התמודדות עם התנגדות בני משפחה להשתתפות בתכנית וליציאה לעבודה, וחיזוק הקשר המשפחתי.

◆ עידוד והגברת מוטיבציה להשתתפות פעילה בתכנית וליציאה לעבודה (כגון העצמה אישית, מתן תמיכה נפשית, הדגשת חשיבות הנוכחות במפגשי ההכשרות השונות).

◆ קבלת משוב לגבי שביעות רצון מההכשרות בהן למדו המשתתפות ומהטיפול בבעיות ובקשיים שהמשתתפות העלו בהקשר של הפעלת ההכשרות והקשר עם המנחות.

בנוסף לנושאים אלו, הרכזת ציינה כי מרכיב הליווי של המשתתפות בתכנית כלל הפנייתן לקבלת שירותים שונים בקהילה, ואף סיוע במימונם, על מנת להקל עליהן בתהליך השתלבותן בתכנית והשתלבותן בעבודה. למשל, חלק מהמשתתפות בתכנית הופנו לגני ילדים ומשפחתונים לשם מציאת סידור מתאים בעבור ילדיהם הקטנים. חלק הופנו לקבלת אבחונים דידיקטיים לצורך זיהוי קשיי למידה אצלן והתאמת הבחינות בקורסי השלמת ההשכלה לקשייהן.

הליווי האישי לצורך ההשתלבות בעבודה

הליווי שניתן למשתתפות על-ידי הרכזת בתהליך השילוב בעבודה נעשה בשני שלבים מרכזיים :

◆ לקראת סיום סדנת ההכנה לעולם העבודה: בשלב זה, התקיימו פגישות אישיות בין הרכזת ומנחת סדנת ההכנה לעולם העבודה, ובין המשתתפת, אשר נועדו לעזור למשתתפת בבניית תכנית תעסוקתית מותאמת לצרכיה ולציפיותיה. על פי הרכזת, בסוף שלב זה, כל אחת מהמשתתפות נותבה לאחד מבין שלושה המסלולים שמציעה התכנית בעבור המשתתפות - חיפוש עבודה מתאימה, המשך לימודים אקדמיים, או השתלבות בקורס הכשרה מקצועית במסגרת התכנית.

◆ לקראת סיום קורסי ההכשרות המקצועיות: הליווי בשלב זה נעשה על-ידי הרכזת של התכנית, והוא כלל מתן תמיכה וסיוע למשתתפות שבחרו להמשיך את לימודיהם בתכנית, בהשתלבות בעבודה מתאימה, ולפתוח עסקים בתחום ההכשרה שלמדו.

קשיים בתהליך הליווי האישי

אחד הקשיים המרכזיים שעלו במהלך תהליך הליווי של המשתתפות בשלבים שצוינו, מתייחס למחסור בליווי מספק למשתתפות בזמן שילובן בעבודה. על פי המשתתפות והרכזת, היה צורך במתן ליווי ממושך יותר, בעיקר למשתתפות שבחרו להשתלב במסלול היזמות ולמדו הכשרות מקצועיות. בהקשר זה, יש לציין כי ההכשרות המקצועיות נמשכו עד סיום התכנית וכי הרכזת סיימה את עבודתה באופן פורמלי עם סיום ההכשרות המקצועיות.

קושי נוסף, שהועלה בעיקר על-ידי אנשי התפעול, מתייחס לצורך באבחונים תעסוקתיים של המשתתפות לקראת תהליך השילוב במסלול המתאים בתכנית. אחד המרואיינים הדגיש את חשיבות הביצוע של אבחונים תעסוקתיים מקצועיים בעבור המשתתפות כבר בשלבים הראשונים בתכנית על מנת להקל עליהן את תהליך ההשתלבות בעבודה ועל מנת להבטיח התמדתן בה. בהקשר זה, הוצע להיעזר בלשכת התעסוקה שהיתה שותפה בתהליך בחירת ומיון המשתתפות ובשירותים שהיא נוהגת לספק למטופליה בתחום האבחונים התעסוקתיים.

7. שילוב בעבודה

פרק זה, בו מוצגות תוצאות שילובן בעבודה של המשתתפות מאז סיום ההכשרות המקצועיות אותן למדו בתכנית, ולאחר חצי שנה מסיום ההכשרות, מבוסס על נתונים שנאספו מכל המשתתפות לגבי העבודות שעבדו בהן שבוע או יותר ברציפות.

7.1 היקף השילוב בעבודה

מהראיונות עם המשתתפות עולה (לוח 6) כי יותר משליש מהן (11 מתוך 31) עבדו לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות בהן השתתפו. כמעט כולן (10 מתוך 11) עבדו במקצוע אותו למדו בתכנית. מרבית המשתתפות שלא עבדו לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות (17 מתוך 20) דיווחו שהן מחפשות עבודה במקצוע אותו למדו בתכנית.

לוח 6: שילוב בעבודה לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות בתכנית (במספרים)

סך-הכל	סך הכל משתתפות
31	עבדו לאחר חצי שנה מסיום ההכשרות
11	◆ עבדו במקצוע שהן למדו
10	◆ לא עבדו במקצוע
1	לא עבדו לאחר חצי שנה מסיום ההכשרה
20	◆ מחפשות עבודה במקצוע שלמדו בתכנית
17	◆ לא מחפשות עבודה
3	

7.2 מאפייני העבודות ושביעות רצון מהן

כמעט כל המשתתפות ששולבו בעבודה עבדו מאז סיום ההכשרות המקצועיות אותן למדו בתכנית בעבודה אחת, ובודדות (3) עבדו בשתי עבודות. בסך-הכל עבדו 11 המשתתפות ב-14 עבודות מאז כניסתן לתכנית. בסעיף זה, נתאר את מאפייני כל 14 העבודות.

סוג העבודה

מהראיונות עם המשתתפות המועסקות, עולה כי על-פי-רוב הן שולבו בעבודות בתחומי ההכשרות המקצועיות שבהן השתתפו במהלך התכנית. העבודות בהן הועסקו המשתתפות היו בתחומים הבאים:

- ◆ עבודות בפקידות: כשליש מהעבודות בהן עבוד המשתתפות, בעיקר בקבוצת הניהול המשרדי, היו במזכירות במשרדים שונים (5 מתוך 14).
- ◆ עבודות של מכירות ושירותים: כחמישית מהעבודות (3 מתוך 14).
- ◆ עבודות במקצועות חופשיים וטכניים: כחמישית מעבודות בהן עבדו המשתתפות, בעיקר מקבוצת הטיפול בגיל הרך, היו בתחום הגננות וההוראה בבתי-ספר יסודיים (3 מתוך 14)
- ◆ עבודות בלתי מקצועיות: 3 עבודות.

סוג המעסיק

במרבית העבודות שבהן המשתתפות עבדו (9 מתוך 14) השכר ניתן על-ידי המעסיק או על-ידי מקום העבודה. המשתתפות דיווחו כי בארבע עבודות הן היו עצמאיות, ובעבודה אחת השכר ניתן על-ידי חברת כוח אדם.

היקף משרה

מרבית העבודות בהן עבדו המשתתפות היו עבודות במשרה חלקית (9 מתוך 14). הסיבה העיקרית לעבודה במשרה חלקית הייתה חוסר האפשרות לעבוד במשרה מלאה באותה עבודה.

גובה הכנסה

מהנתונים בלוח 7 עולה כי במחצית מהעבודות בהן עבדו המשתתפות (6 מתוך 13) ההכנסה הייתה עד 2,000 ₪; ברבע מהעבודות (4 מתוך 13 עבודות) ההכנסה הייתה בין 2,001-2,500 ₪, וביתר העבודות (3 מתוך 13) ההכנסה הגיעה ל-2,501 ₪ ומעלה. בהקשר זה, יש לקחת בחשבון כי רוב העבודות היו במשרה חלקית וכי באותן עבודות ההכנסות היו נמוכות יחסית.

לוח 7: גובה ההכנסה החודשית ברוטו מעבודה על פי דיווח המשתתפות (במספרים, מתוך העבודות שעבדו בהן המשתתפות)

סך-הכל (N=13)*	רמות הכנסה :
6	עד 2,000 ₪
4	2,500-2,001 ₪
1	3,000-2,501 ₪
1	3,500-3,001 ₪
0	4,000-3,501 ₪
0	4,500-4,001 ₪
1	5,000-4,501 ₪

* לא כולל עבודה אחת אשר לא התקבל מידע לגבי ההכנסה ממנה.

הטבות ותנאים סוציאליים

על פי דיווח המשתתפות, במחצית העבודות בשכר לא ניתנו הטבות סוציאליות. במחצית מהעבודות בלבד (4 מתוך 9) שולמו דמי מחלה, הייתה למשתתפות זכאות לימי חופשה, וניתנה קרן פנסיה.

שביעות רצון מהעבודות

המשתתפות התבקשו לציין את מידת שביעות רצונן מהיבטים שונים של כל עבודה, על פי ארבע קטגוריות: "מרוצה מאוד", "מרוצה", "לא כל-כך מרוצה" ו"בכלל לא מרוצה" (לוח 8). מספר גדול יחסית דיווחו על שביעות רצון מסוג העבודה ומהסיכויים להתקדם במקום העבודה. מספר קטן יחסית דיווחו על שביעות רצון מהשכר.

לוח 8: שביעות הרצון של המשתתפות מהיבטים שונים של העבודה (במספרים, מתוך העבודות שעבדו בהן המשתתפות)

דיווחו שהיו מרוצות/מרוצות מאוד	סך-הכל (N=14)
מהעבודה באופן כללי	7
סוג העבודה שעושים	11
סיכויים להתקדם במקום העבודה	9
השכר	6

הפסקת עבודה

כפי שצוין, מרבית העבודות שהמשתתפות שולבו בהן נמשכו עד לנקודת הזמן של ביצוע הראיונות עם המשתתפות חצי שנה לאחר סיום ההכשרות. שלוש עבודות בלבד (מתוך 14) הופסקו, בין אם משום שמקום העבודה נסגר, או שהעסק העצמאי נסגר בשל הפסדים כלכליים, או יציאה לחופשת לידה.

סיוע התכנית במציאת עבודה

המשתתפות דיווחו כי התכנית עזרה להן להשתלב בכל העבודות שתוארו בפרק זה, הן באמצעות המידע החיוני שהתכנית סיפקה להן בתחומי העבודה, והן באמצעות הגברת המוטיבציה שלהן להשתלב בעבודה באופן כללי.

7.3 סיבות לאי השתלבות בעבודה

כפי שצוין, קרוב לשני-שלישים מהמשתתפות בתכנית (20 מתוך 31) לא השתלבו בעבודה כלשהי מאז סיום ההכשרות המקצועיות אותן למדו בתכנית. משתתפות אלה נשאלו על הסיבות שמנעו מהן להשתלב בעבודה בכלל, ובתחום ההכשרה המקצועית אותה למדו במסגרת התכנית בפרט.

סיבות לאי-פתיחת עסקים

קרוב למחצית המשתתפות הבלתי מועסקות, בעיקר אלו מקבוצת הטיפול בגיל הרך, דיווחו בראיונות שבוצעו איתן כי היו מעוניינות לפתוח עסקים עצמאיים בתחומי ההכשרות שהן למדו. הסיבות העיקריות לא פתיחת עסקים שהמשתתפות הצביעו עליהן היו:

- ◆ קשיים כלכליים ומחסור במקורות מימון.
- ◆ חוסר ידע וניסיון לגבי תהליך פתיחת העסק, כלומר, לא ידעו לאילו גורמים אחראיים עליה לפנות, וכיצד יוכלו להשיג את האישורים הנדרשים לצורך הקמת העסק.
- ◆ אי מציאת מקום מתאים לביצוע העבודה.
- ◆ מחסור בניסיון מספק בתחום ההכשרה הנלמד (צוין על-ידי המשתתפות מקבוצת הקונדיטוריה).

בנוסף לסיבות אלו, משתתפות מעטות ציינו סיבות אישיות שונות שמנעו מהן להשתלב בעבודה עצמאית, כגון חשש מהפסד קצבה, לידה, מצב בריאות.

בראיונות שבוצעו עם משתתפות אלו, הן הדגישו את הצורך בהגברת הליווי הניתן להן בתהליך פתיחת העסקים העצמאיים, אשר יתמקד הן במתן תמיכה ועידוד נפשי למשתתפות והן במתן הכוונה וייעוץ עסקי בנושאים של השגת מקורות מימון כלכלי, השגת אישורים נדרשים לצורך פתיחת העסק, וכד'.

סיבות לאי-השתלבות בעבודות בשכר

- הסיבות השכיחות שציינו המשתתפות לכך שלא השתלבו בעבודות בשכר בתחום ההכשרה היו:
- ◆ מחסור במקומות עבודה בכלל, ובתחומי ההכשרות שנלמדו (הופיע בעיקר בקבוצת הקונדיטוריה) בפרט.
 - ◆ חוסר ידע וניסיון לגבי דרכי חיפוש עבודה ופנייה למעסיקים.

בנוסף, נשים מעטות ציינו סיבות אישיות, כגון מצב בריאות, טיפול בילדים קטנים, אי מציאת סידור מתאים לילדים.

חיפוש עבודה

כמעט כל המשתתפות שלא השתלבו בעבודה לאחר סיום ההכשרות המקצועיות אותן למדו בתכנית (17 מתוך 20) דיווחו, במועד הראיונות השלישי, שהן מחפשות עבודה, וכן שהעבודה שהן מחפשות היא בתחום ההכשרה שלמדו בתכנית. מתוך המשתתפות שחיפשו עבודה, 11 דיווחו שהן מתכוונות לפתוח עסקים עצמאיים בתחומי ההכשרה שהן למדו.

8. הערכה סובייקטיבית של המשתתפות את תרומת התכנית להן

8.1 שביעות רצון מהתכנית

- מרבית המשתתפות (27 מתוך 31) דיווחו כי היו מרוצות/מרוצות מאוד מהתכנית באופן כללי. כמדד נוסף לבחינת מידת שביעות רצון מהתכנית, הן התבקשו לציין האם היו ממליצות לנשים אחרות במצבן להשתתף בתכנית. מהממצאים עלה כי כמעט כולן היו ממליצות על התכנית מהסיבות הבאות:
- ◆ מקדמת השכלה ומעשירה בידע בתחומים הנלמדים.
 - ◆ משפרת כישורים אישיים החשובים לצורך השתלבות בעבודה, כגון רכישת מקצוע, שפה עברית, כלים לחיפוש עבודה.
 - ◆ נותנת תמיכה נפשית ומשפרת את הדימוי העצמי של האישה, בעיני עצמה ובעיני בני המשפחה.
 - ◆ מאפשרת יציאה מהבית והיכרות עם נשים אחרות.

8.2 היבטים חיוביים של התכנית

- כל המשתתפות בתכנית התבקשו, בשאלה פתוחה, לציין עד שלושה היבטים חיוביים של התכנית. כמעט כל המשתתפות ציינו כי לתכנית יש היבטים חיוביים. ההיבטים שצינו בשכיחות הגבוהה ביותר היו:
- ◆ מתן הזדמנות לאישה להשתתף במסגרת לימודית בכלל, ובקורסים של השלמת השכלה והכשרה מקצועית בפרט.

- ◆ הקשר הטוב, האכפתיות והמקצועיות ששידרה הרכזת במהלך עבודתה עם המשתתפות בתכנית.
 - ◆ רמת הלימודים הגבוהה והמקצועית של הקורסים וההכשרות שניתנו בתכנית, והיחס הטוב של צוות המדריכים כלפי המשתתפות.
 - ◆ רכישת מקצוע וקבלת תעודות במקצועות שנלמדו.
 - ◆ השלמת השכלה ושיפור כישורי השפה העברית.
 - ◆ הקניית ידע וכלים בתחום העבודה ודרכי ההשתלבות בה.
- בנוסף לתחומים שצוינו, ציינו משתתפות מעטות היבטים חיוביים נוספים, כגון האווירה החברתית בין המשתתפות; האפשרות ליציאה מהבית והיכרות עם נשים חדשות, וקבלת תמיכה נפשית.

8.3 היבטים שליליים בתכנית

- כל המשתתפות בתכנית התבקשו, בשאלה פתוחה, לציין עד שלושה היבטים שליליים של התכנית. חלק מהמשתתפות בתכנית, כולל אלו שדיווחו שהיו מרוצות מהתכנית, דיווחו כי היו מספר מרכיבים בתכנית שדרשו שיפור. התחומים העיקריים שצוינו היו:
- ◆ מחסור בליווי מספק למשתתפות לאחר סיום ההכשרות המקצועיות, בעיקר לצורך הסיוע בחיפוש מקומות עבודה ובפתיחת עסקים עצמאיים.
 - ◆ צורך בהארכת ההכשרות ובלמידת תכנים נוספים (צוין בעיקר על-ידי המשתתפות מקבוצת הקונדיטוריה והניהול המשרדי).
 - ◆ צורך בהוספת קורסים באופן כללי, ובעיקר בתחומי לימודי המחשבים, העברית, קורסים להשלמת בגרות, וסדנאות העצמה.

9. הערכה סובייקטיבית של צוות ההפעלה את הישגי התכנית

צוות ההפעלה של התכנית, כולל הנהלה, נציגים מהגורמים המקומיים השונים שהיו שותפים בהפעלת התכנית, הרכזת וצוות ההנחיה בקורסים ובסדנאות, נשאלו על הישגיה העיקריים של התכנית כשנתיים וחצי מתחילתה. ניתן לסווג את ההישגים שציינו לשני מישורים עיקריים: הישגים ברמת המשתתפת בתכנית והישגים ברמת היישוב וברמת הקהילה בכלל.

הישגים ברמת המשתתפת בתכנית

במישור זה צוינו ההישגים הבאים:

- ◆ ההשתלבות וההתמדה בעבודה של חלק מהמשתתפות, והשפעת העבודה החיובית על חיי העובדת ועל שיפור מצבה הכלכלי.
- ◆ הקניית מיומנויות, ידע וכלים חדשים לצורך מציאת עבודה (כגון התמודדות עם בעיות ביציאה לעבודה, שיווק עצמי, דרכי חיפוש עבודה).
- ◆ העלאת רמת ההשכלה של המשתתפות ושדרוג מקצועי של חלק מהן באמצעות הכשרות מקצועיות.

- ◆ השתתפותן של הנשים במסגרת קבוצתית ובהכשרות וביטוי שביעות רצון ממבנה ההכשרות ומתוכנן.
- ◆ העצמת המשתתפות והגברת הביטחון העצמי שלהן, במיוחד אלו שהיו מרוחקות הן מעולם ההשכלה והן מעולם העבודה.
- ◆ ירידה במידת התלות של המשתתפות בשירותי הרווחה ובעזרה שנהגו לקבל מלשכת הרווחה ו/או לשכת התעסוקה, לפני השתתפותן בתכנית.

הישגים ברמת היישוב וברמת הקהילה בכלל

- ◆ העלאת המודעות החברתית ושינוי תפיסתי בקהילה לגבי חשיבות ההשתלבות בעבודה.
- ◆ יצירת שותפויות בין הגורמים הנותנים שירותים שונים בתחום התעסוקה ביישוב.
- ◆ העלאת מידת העניין של משרדים ממשלתיים וגופים אחרים בהפעלת תכניות תעסוקה נוספות ביישוב, בעקבות הצלחת התכנית בו.
- ◆ העלאת נושא התעסוקה על סדר היום של הרשות המקומית, שבא לידי ביטוי בהגברת העיסוק בטיפול בבעיות האבטלה במסגרת השירותים הניתנים בלשכות הרווחה.
- ◆ יצירת בסיס ברשות המקומית להפעלת תכניות תעסוקה דומות בעתיד, שבא לידי ביטוי בהכשרת צוות מקצועי של מפעילים מהרשות המקומית, מדריכים ורכזות בתחום קידום נושא התעסוקה ביישוב.

10. סיכום הקשיים העיקריים שמשפיעים על קידום מטרות התכנית, על פי הערכת צוות ההפעלה

ניתן למיין את הקשיים העיקריים שעלו במהלך הפעלת התכנית, על פי הערכת צוות ההפעלה בתכנית, לשלושה תחומים אשר יפורטו להלן.

10.1 קשיים בתחום הפעלת מרכיבי ההכשרות למשתתפות

- ◆ עיכוב במועד התחלת ההכשרות המקצועיות הביא לכך שההכשרות הסתיימו במועד קרוב לתום התכנית. בכך, קוצרה תקופת הטיפול בשילוב הנשים בעבודה במסגרת טווח הזמן של התכנית.
- ◆ משך זמן ארוך של הפעלת הקורסים והסדנאות בתכנית: על פי חלק מאנשי ההפעלה, אורכה של תקופת ההכשרות (שנמשכו כשנתיים), גרם לתחושת חוסר מיקוד וחוסר מחויבות אצל חלק מהנשים. בהקשר זה הוצע להעביר הכשרות אלו באופן אינטנסיבי ובמשך תקופה קצרה יותר.
- ◆ קשיים תפעוליים שעלו במהלך הפעלת ההכשרות השונות, כגון בעיות נוכחות; מחסור ציוד; קשיי הבנה אצל חלק מהנשים.
- ◆ השתתפות מועטה של בני זוג ובני משפחה בפעילויות התכנית שנועדו להם. על פי חלק מהמרוואינים, יש צורך לחשוב על דרכים להגברת מידת העניין של בני הזוג בתכנית. לדבריהם, מעורבות ותמיכת בני הזוג עשויה להקל על תהליך שילוב האישה בעבודה בהמשך.

10.2 קשיים בתחום השילוב בעבודה

- ◆ קשיי השמה ובעיות במציאת מקומות עבודה מתאימים בעבור המשתתפות.
- ◆ מחסור בניסיון ובהדרכה של הרכזות ושל גורמי לשכת הרווחה שהיו מעורבים בתהליך שילוב המשתתפות בעבודה, לגבי דרכי הליווי של המשתתפות בתהליך מציאת מקומות העבודה והקמת עסקים עצמאיים.
- ◆ מחסור בליווי ממושך למשתתפות על-ידי הרכזות של התכנית בשלב חיפוש העבודה והקמת העסקים העצמאיים, בעיקר בשל סיום התכנית וסיום עבודת הרכזות באופן פורמלי. בהקשר זה, צוין כי חלק מהמשתתפות, בעיקר אלו שהשתתפו בהכשרות המקצועיות, היו בסיום התכנית בתחילת דרכן לקראת פתיחת עסקים, וביטאו צורך בקבלת ליווי מקצועי בתהליך זה.
- ◆ מחסור באבחונים תעסוקתיים מקצועיים למשתתפות. בהקשר זה, הוצע לבצע אבחונים כאלה למשתתפות התכנית כבר עם תחילת התכנית, על מנת להגביר את סיכוייהן להשתלב בעבודה שתואמת את מאפייניהן ואת ציפיותיהן.

10.3 קשיים הקשורים לדפוסי עבודת הרכזת בתכנית

- ◆ ריבוי משימות ודרישות מינהליות בעבודת הרכזת הגבירו את העומס על עבודתה.
- ◆ צורך בקבלת ליווי והדרכה מוגברים יותר בנושאים הקשורים לטיפול בבעיות העולות במסגרת עבודתה בתכנית, כגון ניהול תקציב, גיוס מדריכים להכשרות בתכנית, לימוד מיומנויות של שילוב בעבודה.

בנוסף לשלושה תחומים אלה של קשיים, ציינו מרואיינים מעטים את הקושי שעלה במהלך גיוס המשתתפות לתכנית אשר מתייחס לאי הקצאת מספיק זמן לתהליך איתור ומיון המועמדות בתכנית, דבר שגרם לבחירת משתתפות שאינן מתאימות לתכנית, ולנשירת חלק מהמשתתפות בחודשים הראשונים של הפעלת התכנית.

11. סיכום

התמונה העולה מהמחקר, מלמדת כי למודל העומד בבסיס התכנית יש פוטנציאל חיובי. המודל כולל תשומות בהיקף נרחב אשר תורמות רבות להגדלת ההון האנושי והמקצועי של המשתתפות. התכנית התנהלה באווירה חיובית והמשוב שהתקבל מהמשתתפות מראה כי בדרך כלל שביעות הרצון מהשלב השונים של התכנית הייתה רבה. על פי תפיסת המשתתפות ואנשי הצוות, לתכנית יש הישגים והשלכות חשובים על מגוון תחומים בחיי המשתתפות. במיוחד ציינו המרואיינים את תרומת התכנית בשיפור השכלת המשתתפות, שדרוגן מבחינה מקצועית והגברת סיכוייהן להשתלבות בעבודה במקצוע שרכשו במסגרת התכנית.

ממצאי ההערכה שהוצגו במסמך זה מבוססים על המעקב שבוצע במהלך הפעלת התכנית, ולאחר חצי שנה מסיומה. מועד הבדיקה לאחר פרק זמן זה הינו מוקדם מכדי לבדוק באופן מהימן את תוצאות התכנית מבחינת השתלבות המשתתפות בעבודה, ודרוש מעקב נוסף לאחר פרק זמן ארוך יותר ממועד סיום ההכשרות.